

A hazai alkoholprobléma társadalomepidemiológiai aspektusai– kérdések és lehetséges válaszok

Elekes Zsuzsanna

A Magyar Addiktológiai Társaság XIII. Országos Kongresszusa
Siófok, 2022. október 13-15.

MTA-BCE Társadalomepidemiológiai kutatócsoport

2019-2024

(www.devianciakutatas.hu)

MTA-BCE Társadalomepidemiológiai Kutatócsoport

Háttér, előzmények

Nemzetközi tendenciák

- A világ éves halálozásának 5,3%-a és az elveszített egészséges életévek 5,1%-a túlzott alkoholfogyasztásra vezethető vissza
- A százezer lakosra jutó, kor szerint standardizált májzsugorodásos halálozások száma számos európai országban az *ötvenes évek elejétől a hetvenes évek közepéig folyamatosan emelkedett, majd utána csökkent.*
- Az egy főre jutó alkoholfogyasztás hagyományosan a *legmagasabb Európa országaiban*
- *A 2000-es évektől az európai régióban csökken az egy főre jutó alkoholfogyasztás*

- Dohányzás csökken
 - De megjelennek új dohányzási formák
- Az UNODC becslései szerint drogokat előző évben fogyasztók arányára az elmúlt években enyhe csökkenést vagy változatlanságot mutat világméreteken.
- Tiltott drogok fogyasztása enyhén csökken (ESPAD, HBSC)
 - De megjelentek új pszichoaktív szerek
- Új rizikómagatartások jelennek meg
- COVID (karantén) hatása a rizikómagatartásokra
 - Alkoholfogyasztás csökkent vagy nem változott, de a nagyfogyasztók fogyasztása nőtt

Hazai tendenciák

- Magyarországon a halandósági mutatók nemzetközi összehasonlításban is rendkívül rosszak (Orosz 2017).
- A tartósan rossz halálozási mutatóinkban kiemelkedő szerepet játszik a túlzott alkoholfogyasztásra visszavezethető halálozás.
- Az 1990-es évek kiemelkedői halálozási mutatói után – némi ingadozással – a 2000-es évektől többé-kevésbé folyamatos csökkenés tapasztalható.
- A javulás ellenére az alkohol okozta halandóság közel 90%-kal volt magasabb az EU-s átlagnál
- A GBD adatai szerint az alkoholos halálozások aránya az összhálózásban belül 6,9% volt Magyarországon
- A hazai önbevalláson alapuló vizsgálatok hosszabb távon javulást jeleznek 2015-ben, utána néhány mutatóban volt csökkenés
- Hazai trendek nem térnek el jelentősen a nemzetközi trendektől

- Dohányzás Magyarországon is csökken
 - De megjelennek új dohányzási formák
- Tiltott szer fogyasztás nem nő
- Új rizikómagatartások jelennek meg
- COVID (karantén) hatása a rizikómagatartásokra

Lehetséges magyarázatok

Adatok megbízhatósága

(Alkoholhelyzet Magyarországon – tények, adatok, elemzések)

Alábecslés

- Egy főre jutó fogyasztás nem tükrözi a nem regisztrált fogyasztást
 - Általános módszertani problémák (Hajdú Miklós)
 - NAV adatok (Erdős Ákos)
 - Alacsony és csökkenő felderítési arány
 - Nem regisztrált fogyasztás vizsgálata kis mintás kutatás alapján (Elekes – Arnold)
 - Valószínűleg jelentős szerepet játszik a hazai fogyasztásban

- Önbevallásos vizsgálatok alábecslése – ismert, sokat kutatott
- Az adatok titkolása, rejtés
 - Munkahelyi balesetek
 - Egyik félnek sem érdeke a jelentés (Arnold Petra)

A probléma nem megfelelő definiálása

- Alkoholos halálozás (Horváth Ágoston)
 - adatszolgáltatói oldal vizsgálatának hiánya
 - milyen döntések alapján töltik ki a halottvizsgálati bizonyítványt.
- Egészségügyi és szociális ellátás (Arnold Petra – Péterfi Anna)
 - Nem alkoholbetegekként regisztrálják őket (más szenvedélybetegség, pszichiátriai probléma)

- Munkahelyi baleset
 - Munkáltatón múlik mi tekint alkoholos befolyásoltságnak
- Közúti balesetek
 - A baleseti helyszínelő véleménye dönti el, hogy volt-e alkoholos befolyásoltság
- Gyermekvédelem
 - Összemosódik más szenvedélybetegségekkel vagy a szülők életvitelére vonatkozó egyéb problémákkal

Intézmények, jogszabályok változása

- Gyermekvédelmi intézmények struktúrájának folyamatos változása és a feladatmegosztás állandó változása
- Bűncselekmények (zéró tolerancia bevezetése 2012-ben)

Az adatokkal kapcsolatos összesített megállapítások:

- *a probléma definiálatlansága* (mi alapján kell egy esetet alkohollal kapcsolatos érintettség miatt regisztrálni), ennek következtében
- *az esetek megítélésében megjelenő egyéni (esetleg előítéletes) megítélés és intézményi érdekek* (alkoholos munkahelyi balesetek negatív következménye a munkáltatóra),
- *az intézményi struktúra gyakori átalakítása*, amit a statisztikai adatszolgáltatás nem tud megfelelő módon követni
- és sok esetben *a probléma különböző okok miatti elrejtésére irányuló törekvés*.

- *A probléma iránti általános érdektelenség is hozzájárul ahhoz, hogy az adatok nem megbízhatóak, nincs semmiféle törekvés arra vonatkozóan, hogy a különféle adatszolgáltatók számára egyértelmű protokollokat határozzanak meg a probléma beazonosítására, illetve, hogy az alkohollal kapcsolatos jelenségeket egyértelműen elkülönítsék más egészségügyi, szociális és jogi problémáktól.*
- *A szakpolitika szerveket semmi nem motiválja arra, hogy szakpolitikájukat objektív tényekkel alátámasszák és eredményességét vizsgálják, hiszen nincs semmilyen szakpolitika, ami az alkohol okozta – igen jelentős mértékű – egészségügyi és társadalmi károkat mérséklését célozná és a kereslet (intézményi háttér) hiányában nincsenek olyan szakemberek sem, akik napi munkájuk során szembesülnének az adatok hiányosságaival és felhívnák erre az adatszolgáltatók figyelmét.*
- *Úgy véljük, hogy az adatok minőségében kifejeződik az, hogy sem a politika, sem pedig a közvélemény nem érzékeli a hazai túlzott alkoholfogyasztás egészségterheit.*

Generációk közötti különbségek

- Az egymást követő generációk reagálása az előttük járó generációk fogyasztási szokásaira. Az elmúlt évek javuló tendenciáit is többen értelmezik a fiatal generációk reagálásaként a korábbi nagyfogyasztású generációk fogyasztási szokásaira (Room 2015)
- Hazai kutatások
 - ELEF - egyre idősebbek a nagyivók - kohorsz hatás??
 - OLAAP – a problémás fogyasztás a 45-54 éves korcsoportban legnagyobb
 - A kezelési és halálozási adatok: az alkoholra visszavezethető *egészségügyi terhek az idősebb korosztályokat érintik. Az egészségügyi ellátásban az 55-64 éves korosztály jelenik meg legnagyobb arányban.*
 - *Az alkoholfogyasztással kapcsolatos probléma tulajdonképpen minden korcsoportot érint, de a probléma jellege korcsoportonként változó lehet*

Megváltozott szabadidő eltöltési szokások

Elsősorban a fiatalok körében drasztikusan megváltozott a szabadidő eltöltésének módja és a társas kapcsolatok jellege. A kutatók ezt az infokommunikációs technikák (IKT) és elsősorban az okostelefonok elterjedésével hozzák összefüggésbe.

- **ESPAD trend-adatok** (Arnold Petra – Horváth Ágoston)
 - Elmenős szabadidő hozzájárul a fogyasztás csökkenéséhez
- **ESPAD 2019** (Arnold-Hajdú-Elekes-Horváth)
 - Szoros kapcsolat a fogyasztás és az elmenős szabadidő között
- **COVID –kutatások** (Arnold Petra, Elekes Zsuzsa, Gelencsér Anna)
 - Otthon ülés felére csökkenti a nagyivást az egyetemisták körében
 - De: akik korábban sokat ittak, azok még többet ittak
 - Ugyanazon társadalmi csoportok növelték a fogyasztást, mint akik csökkentették

Helyettesítő hatás

- Az orvosi receptre is kapható pszichotróp gyógyszerek használata és túlzott fogyasztása.
- Az új pszichoaktív szerek (dizájner drogok) használata.
 - ezeket ugyanazok használják, mint az egyéb tiltott és legális szereket (Paksi 2017, Csák et al. 2017, Elekes 2017),
 - szegregált településeken végzett kutatások: a mélyszegénységben élők körében az új pszichoaktív szerek használata kiszorítja nemcsak a hagyományos illegális szereket, hanem az alkohol fogyasztását is (Szécsi 2017)
- Egyetemista kutatás, kismintás regionális kutatás

Változások egyformán érintik-e a különböző társadalmi csoportokat?

- A normál népesség körében készült kutatások: nincs lényeges társadalmi különbség az alkohol, a kábítószerfogyasztás tekintetében.
- De: a szegényebb, hátrányosabb helyzetű csoportok körében gyakoribbak a problémák, mint az iskolázottabb, jobb jövedelműek között.
- A hátrányosabb helyzetű népességre általában veszélyesebb formájú fogyasztás is jellemző.
 - Rosszabb minőségű alkohol, ÚPSZ, veszélyesebb formájú fogyasztás
 - Magasabb halálozás

Kismintás kutatás, egyetemista kutatás, ESPAD

Kismintás regionális kutatások

- Siklói Járás

- Záhonyi járás

- Dohányzás alternatív formái
 - Sodort cigaretta használata a jellemző
 - E-cigaretta, hevített cigaretta elvétve fordul elő
- Alkoholfogyasztás
 - Elterjedt...
- Nem regisztrált fogyasztás
 - (Elekes Zsuzsa, Arnold Petra)
- Szabadidő
 - (Kutrovácz Kitti, Gelencsér Anna)
- Helyettesítés: új pszichoaktív szerek
 - Kismintás kérdőíves vizsgálat alapján nem jellemző a vizsgált régióban
 - Szakértői vélemények szerint hullámokban jelen van
- Társadalmi tényezők
 - Idősebbek, férfiak, alacsonyabb iskolai végzettségűek, egyedül vagy élettárral élnek.

- Egyetemisták – jelenleg folyik az adatfelvétel
- Média percepció

Következtetések

- Az adatok korlátozottan megbízhatók, de azonos irányba mutatnak
- Csökken vagy stagnál az alkoholfogyasztás és annak problémásabb formái
- Vannak generációs különbségek – különböző korcsoportokban különböző formában jelenik meg az alkoholprobléma
- Más drogok helyettesítő hatását nem tudtuk kimutatni
- A szabadidő eltöltésének változása hatással van a fogyasztási szokásokra
- Nem csak a hátrányosabb helyzetűek isznak sokat, de az ő problémáik jobban látszódnak.

Köszönöm a figyelmet!

www.devianciakutatas.hu